

A „világhír” peremén

Amerigo Tot (1909–1984)

1939-ben született Budapestén. Művészettörténész. 1962-től a székesfehérvári István Király Múzeum munkatársa, 1992-ig igazgatója, majd főtanácsosa. Az MTA Művészettörténeti Bizottságának tagja.

A dolgozat egy készülő nagyobb munka mellék tanulmánya. A szerző itt is megköszöni az MTA Művészettörténeti Intézetének az adattárban és a lexikon-gyűjteményben nyújtott kutatási lehetőséget.

Szerb Antal a fiatal szobrászról

Az első hazai hírek Tóth Imréről

Amerigo Tot — a Rómában élő magyar szobrász, aki a Termini pályaudvar homlokzati frízét készítette — híre a hatvanas évek elején érkezett haza. Az persze nem igaz, hogy korábban senki sem figyelt volna föl rá. Szerb Antal 1937-ben megjelent regényében — *Utazás és holdvilág* — ugyan név nélkül, mégis nem titkolt csodálattal írt a Rómába üres erszénnyel, de annál több akarással és magabizással érkezett fiatal magyarról. A regény határozott célok nélkül hányódó hőse, Mihály egy éjszakai magányos csavargása során „az Acqua Paolához ért, és gyönyörködött a klasszikus vízesésben, amely időtlen nyugalommal, göggel és méltósággal végezte mesterségét a holdfényben. Eszébe jutott a kis magyar szobrász, akivel a Collegium Hungaricumban ismerkedett meg. (...) A szobrász gyalog jött Drezdából Rómába, a Via Flaminianán jött be, azon az úton, amelyről gimnazista korában megtanulta, hogy ott vonultak be mindig észak felől a győztes idegenek. Azután ide ért fel az első este, a Gianicolóra. Megvárta, amíg a parkból mindenkit kikergetnek, és bezárják a kaput. Akkor átmászott a falon, és ott aludt egy bokorban, Róma fölött, lábánál a Város. Hajnalban felkelt, levetkőzött, és megfürdött az Acqua Paola medencéjében, a klasszikus vizekben.

Igy vonul be Rómába egy hódító. A kis szobrászból talán nem lesz semmi, örök éhezés talán a sorsa és ki tudja, mi. És mégis hódító, csak a hadserege hiányzik, »csak jószerencse, semmi más«. „A kis szobrász”-ról (akit három évtizeddel később az irodalomtörténész Szauder József azonosított Tóth Imrével) szóló sorok végül így zárulnak: „Utunk irányát magunkban hordjuk, és magunkban égnek az örök, sorsjelző csillagok.” A harmincas években aztán még egy-egy napilap rövid hírei között bukkant föl a művész neve. A háború után, az akkor már Rómában ismertségre vergődött szobrászt a Magyar Akadémián tartózkodó Lukács György invitálta először hazai kiállításra. Miért, miért nem, de ez a meghívás nem realizálódott. A negyvenes évek végén, 1948 októberében a Magyar Nemzetben Fóth Ernő írt elismerő cikket még róla, hogy aztán a feledés hosszú csendje következzen.

A hatvanas évek lassan oldódó politikai légkörében végre kinyílt egy-egy Európára néző ablak, ha nehezen is, de már utazni is lehetett, és írni is a határon túli találkozásokról. Itt-ott, és egyre többször tűnt föl a „világhírű” művész neve, aki egy kicsiny Fejér megyei faluban Tóth Imreként látta meg a napvilágot. Az egyik legelső ilyen írás a már említett Szauder József *Ciprus és obeliszk* című, 1963-ban megjelent kötetében olvasható remek mi-

ni-portré volt. Eszerint ő még 1959-ben ismerkedett meg a szobrásszal, és első benyomása nem a legjobb volt róla. Azt mondja, hogy Petőfi nem túl hízelgő szavai jutottak akkor eszébe az idegenben hírnevet szerző hazánkfiairól: „... és ha ott ragyogni látjuk, / Szánk szemünket rájuk tátjuk, / S ál dicsőséggel lakunk jól, / Hogy ez innen van honunkból.” Ugyanakkor egy olasz ismerőse Amerigo Totot Szauder előtt *cápi*nak nevezte, aki az olasz művészek elől is elkaparintja a jól fizető megbízásokat. Vivőrnék mondták, ravasz és veszedelmes üzletembernek. Később azonban, amikor Szauder jobban megismerte a szobrászt, kezdte másként megítélni és becsülni. „Egyre kevésbé láttam benne — írta — a vivőrt vagy a nagystíliu ragadozót. Csak megstilizálta valahogy nehézkes szobrászgesztusait — még szertelenkedéséből is valami csináltság érzett. Ugyanakkor nem tudott kellemedni, udvarolni, fesztelenül csevegni, diskurálni, mozdulatai szögletesek voltak, s nem fogta el semmiféle figyelmességi roham, mikor vendégei közt elakadt a szó, unalmassá vált az együttlét — ő kajánul ült közöttünk, rágta körmét, s fölényesen mosolygott. Versenyársai divatos, pózoló, s ugyanakkor vadul verekedő mesterembernek tartják, érthető elfogultsággal. Hogy a divatos körökben forgás az ő gesztusait is bevonta valami pózos fenegyerekeskedés, úri hetykeség mázával, igaznak láttam. De nem kevésbé tapasztaltam azt, hogy unja is magát ebben a stilizált köntösben, melyet modora terít — láthatatlanul — fekete matrózpulóvere fölé. Vagy ez a matrózos-mackós pulóver is a stilizálás kelléke volna, csak a mesterség, a mesteremberség gögös-kihívó tartását merevítette volna másik pózzá? Olyanná, mely testhez állóbb ugyan, de nem kevésbé illúziós, mint a másik, a nagyvilági, melyet ellensúlyozni volna hivatott?

Aztán lassan elejtett pár lényeges szót is a múltjáról. Nagy ismeretsegeivel, fényes sikereivel soha nem dicsekedett. Beszélt azonban arról, hogy szolgált hajón is, matróz volt, s szerette az életet; beszélt a mozgás és a kőformák, dinamika és statika imádatáról, mely gyermekkorától kezdve él benne, s a gyermekkor néhány emlékét is felidézte, plasztikusan öregeinek ellesett szerelmeit s az ő játékait a paraszti Dunántúlon. Csak ilyenkor adta át magát teljesen a beszédnek, szoborszerűen faragott arcán még a mélyre vásott árkok is tünedezni kezdtek ilyenkor, a nevetése őszintén csengett, vagy darabos brummogássá szelídült. (...)

Leginkább azonban akkor vált tisztává, mélyen figyelmessé és sokatmondóvá egész lényében, mikor odavezetett egy-egy műve elé, s kevés magyarázat után hallgatott. A hízelgő dicséretekre alig ügyelt: szinte hozzátapadt a művéhez, azzal merült el mindennél izgalmasabb társalkodásba. Nem egy művészt láttam szinte leigázva vagy eltöltve saját, rég elkészült alkotásától, mely előtt csak szerény mollyal vagy a szülő boldogságával tétlenkedett, zavartan elkomolyodó volt legszebb alkotásai előtt is.”

Amerigo Tot
„hazaérkezése”

A híradások sokasodtak, de ennek ellenére, még az évtized közepén is kudarcot vallott a székesfehérvári múzeum kísérlete, hogy Amerigo Totot ifjúsága egyik helyszínére hívja kiállítani: a levelet a címzett sohasem kapta meg, íróját azonban „illetéktelen” akciójáért megrótták a kultúrpolitika irányítói. Néhány évvel később aztán — Tóth Imre rokonainak elbeszélése szerint — maga a Rómába látogató Kádár János talált alkalmat „világhírű” hazánkfia meghívására. Így került sor 1969-ben előbb a Múcsarnokban, utána Tihanyban, Debrecenben, Pécsen és Szegeden műveinek nagyszabású bemutatására, s ugyanebben az évben ajándékozta meg a mester szülőfaluja katolikus templomát *Csurgói Madonna* című bronz szobrával. A „hazaérkezés” igazi diadalút lett: újság- és folyóiratcikkek serege, rádióműsorok, televíziós interjúk ünnepelték.

* * *

Családja története

Tóth Imre 1909. szeptember 27-én született a Székesfehérvárhoz közeli Fehérváracsurgón, a Károlyi grófok egyik legszebb kastélyának szomszédságában. A nagy mesélőként is ismert szobrász úgy mondta, hogy születésekor mustban fürösztötték meg. A szép történet persze ugyanúgy a mester színes és sziporkázó fantáziájából kerekedhetett, mint a másik, hogy édesanyja, Naszályi Zsófia — aki a Komárom megyei Naszály községből került Csurgóra — a tizenhetedik század végén ide telepedett itáliai kőműveseknek lennie a leszármazottja. Így ő, a fiú, amikor Olaszországot választotta második hazájaként, tulajdonképpen oda is hazatért. Édesapjáról és igen magas életkort, több mint száz esztendő megélt nagyapjáról többnyire mint földet művelő parasztemberekéről beszélt. Egy rádióinterjúban azt is mesélte, hogy az apa egy időben a Károlyi gróf kocsi-sa volt. A már említett rokon szerint — aki Kádár Jánosnak Tóth Imre hazatérésében játszott szerepéről is szólt — a két idősebb Imre, az apa és a nagyapa is elsősorban (mint még sokan mások a faluban) fuvarosokként keresték meg családjuknak a kenyérré válót: a határban lévő Tatár-hegy homokját szállították a közeli Fehérvárra és máshová is. Tóthék nem voltak szegény emberek, de persze, gazdagok sem. Az első világháború után a család Pestre, pontosabban Sashalomra költözött. Az édesapa, aki a fiú elbeszélése szerint lovaskatonaként járta meg a frontokat, most lovasrendőr lett. Valójában — mint ugyancsak a rokonoktól tudjuk — csendőr volt, s talán lehetett még valami egyéb kereseti forrása is, amelyből Sashalmon lassacskán nyolc házat vásárolt meg. Ettől a már tisztosnak nevezhető vagyontól aztán az 1950-es államosítás fosztotta meg a családot.

Az első tanulóévek

Tóth Imre gyermekkorától és fiatal éveiről csak keveset tudunk. Tízéves koráig élt szüleivel Csurgón, s valószínűleg onnan került be 1919-ben rövid időre a Ciszterek fehérvári iskolájába, ahol gimnáziumi tanulmányait megkezdte. Sashalomra költözésük után már csak a nyarakat töltötte nagyszülei házában. A

gimnáziumot végül is érettségi vizsga nélkül, a budapesti Lónyai utcai református iskolában fejezte be. Ugyanabban az évben lett a Mintarajziskolának, a későbbi Iparművészeti Főiskola elődjének grafikus növendéke. A tanulás mellett a Piatnik gyárban vállalt munkát, s az ott szerzett gyakorlati ismereteit később — 1936–38-ban — Rómában, mint az *Il Messagero* nyomdájának cinkográfusa hasznosította. A Mintarajziskolában 1930-ban kintetetéssel végzett.

A baloldali nézetek vonzásában

A csendes tanulással és eseménytelenül múló évek után váratlan kalandok sora következett Tóth Imre életében. Még korábban tagja lett Kassák Lajos Munkakörének, s a „csendőrgyerek” egyre inkább a baloldali nézetek felé tájékozódott. 1930 tavaszán elvbarátaival turulista tüntetőkre támadtak, s az összecsapásnak rendőrségi beavatkozás vetett véget. Tóthot lefogták, és „közrend elleni vétség”-ért három hónapi fogházra ítélték. A több mint „kellemetlen” kalandról — ismét csak legendát szöve — élete végén egy rádióinterjúban így mesélt: „Az édesapám pedig rendőr volt, úgyhogy mikor a rendőrök jöttek bennünket szétzavarni, bekerültem egy ló alá, aztán láttam egy csizmát, megfogtam, és megtekertem. Mikor a rendőr leesett, láttam, hogy az édesapám volt.”

A németországi évek

A Gyűjtőfogházból szabadulva otthon értesítés várta, hogy korábbi pályázata alapján 1931-től felvételt és ösztöndíjat nyert a dessau Bauhausba. A fiatalember nem sokat gondolkozott, azonnal elindult gyalog, neki a világnak, mint a mesében. Volt ideje, így hát először Párizsba ment, ahol — elbeszélése szerint — Maillol művészete volt rá nagy hatással. 1931 a Bauhaus utolsó éve volt Dessauban. Ekkor már többen hiányoztak a korábbi tanárok közül, de még így is olyan nagyságok tanítottak az iskolában, mint Lyonel Feininger, Josef Albers, Vaszilij Kandinszkij és mások mellett a már Berlinbe költözött, de Tot elmondása szerint heti két napot még Dessauban töltő Moholy-Nagy László. 1932-ben a Bauhaus Berlinben próbálkozott a fennmaradásával, de a következő év elején a hatalomra kerülő nácik betiltották a működését. Tóth Imre valamivel korábban, 1932 októberében hagyta ott az iskolát, és Major Máté 1972-ben megjelent könyvében (*Amerigo Tot*. Corvina Kiadó) idézett elbeszélése szerint Hamburgban tengerésznek állt. „Hajós inas voltam, utolsó szög a hajón...” — olvasható a könyvben — „Érintettem Schwinemündét, Kronstadtot, Helsinkit, az Aaland szigeteket, Stockholmot...” Közben meg-megállt ezekben a városokban, hogy „Kronstadtban nőikkel ismerkedjem meg, akik tetszettek nekem, hogy Helsinkit utcáin meggyűjtsam a lámpákat még besötétedés előtt...” A hajón töltött hónapok után rövid időre visszatért Berlinbe, majd Otto Dix fogadta be drezdai iskolájába. 1933 februárjában azonban a nácik Dixet és a tanítványok közt Tóth Imrét is letartóztatták. Zwickauba internálták, ahonnan azonban sikerült

megszöknie, s Csehszlovákia és Ausztria érintésével Itáliába indult. 1933. június 4-én — ahogyan azt Szerb Antal érzékletes leírásában idéztük — gyalogszerrel végre megérkezett Rómába.

Megérkezése Rómába

Rómában hónapokig vendéglői portrézsból élt, éjszakáit egy-egy parkban vagy híd alatt töltötte, esetleg sikerült bejutni a Kolpingházba, a hajléktalanok otthonába. Novembertől aztán előbb olasz állami, majd pedig magyar ösztöndíjjal a Collegium Hungaricum lakója lett, s egészen 1936-ig ott is maradt. Rómába érkezve kezdett szobrászattal foglalkozni, addig leginkább grafikázott, illetve még korábban Pesten néhány nagyméretű képet is festett. A Collegium Hungaricumban elbeszélése szerint Mészáros Lászlóval és Grandner Jenővel dolgozott közös műteremben, de barátságba került Vilt Tiborral is. Ott találkozott és került kapcsolatba — mint Szauder Józsefnek beszámolt róla — Szerb Antallal és Kerényi Károllyal is. Ugyancsak római barátai közé tartozott Lénárd Sándor, akinek a neve mint a *Mici Mackó* történet latinra fordítójaé vált ismertté. 1936-ban költözött a Via Marguttára, előbb egy kisebb műterembe, majd később néhány házzal odébb talált rá — Magyarországon a hatvanas években legendás helyként emlegetett — otthonára.

Sikeresen induló alkotói pályája

A kalandozások és a pályakezds sokszor keserves éveit eredményesen induló alkotói periódus követte. 1937-ben az albán kormány nemzetközi pályázatot hirdetett nemzeti hőjük, *Szkander bég* emlékművének elkészítésére. A pályázatot az ekkor már Amerigo Tot nevet viselő szobrászunk nyerte, sikerének értékét pedig az sem kisebbíti, hogy az Albániát nemsokára meghódító olasz fasiszta rendszer végül egy másik művésszel készítette el a szobrot — igaz, nem az eredeti helyszínre, hanem Rómába. Eredményesen szerepelt 1939-en a budapesti *Madách-szobor* pályázatán is, a bírálók Pátzay Pál mögött a második legjobbként értékelték a tervét. Ez előtt, még 1938-ban Rómában a „Premio per Giovani Artisti”-nak, a fiatal olasz művészek évi díjának lett nyertese. 1940-ben Bolognában jutott jelentős megbízáshoz. A Goldoni-család síremlékére készített egy *Utolsó ítélet* domborművet. A sokalakos kompozícióban a pokolba jutottak között Hitler és Mussolini arcára is rá lehet ismerni, amit — a művész elveszélése szerint — a fasiszta beállítottságú megrendelő akkor szerencsére nem vett észre, később azonban — már a háború után — erre az „elnézésre” hivatkozva kerülhetett el a számonkérést.

A háborús évek

A háborús évek új kalandokat tartogattak a fiatal Tot számára. 1943-ban, Olaszország kiugrása után ő a németek megszállta északi országrészben rekedt. Hamarosan átszökött a fronton, és csatlakozott a „Comitato di Liberazione Nazionale”-hoz, azaz a Nemzeti Felszabadítási Bizottsághoz. Ejtőernyős kiképzést kapott, majd összekötő tisztként működött a Bizottság és a partizánok között. Elbeszélései szerint parancsnoka az az Alessandro

Pertini volt, aki a hetvenes évek végén az Olasz köztársaság elnöke lett. Amerigo Totnak hét ejtőernyős bevetése volt, nem egyszer került igen veszélyes helyzetekbe, meg is sebesült. Egyik története szerint 1944-ben Magyarországon is járt, a Hortobágyon dobták le, hogy Montgomery tábornagy levelét adja át Malinovszkij marsallnak.

A művészi tevékenységhez 1946-ban tért vissza. Ebben az évben egy újabb olasz szobrászati díjat, a „Premio Saint Vincent”-et nyerte el. 1947-ben a Collegium Hungaricum igazgatója, Kardos Tibor Renato Guttuso mellett őt is megbízta, hogy legyen az intézmény művészeti tanácsadója. Ekkor találkozott Lukács Györggyel is, aki magyarországi kiállításra invitálta. A szobrászat mellett ezekben az években részben pénzszerzés okából, alapvetően azért mégis nyughatatlan, változatosságra vágyó természete miatt volt autóversenyző, filmszerepeket vállalt, s hobbiszzerűen még szigony-vadászattal is foglalkozott. 1948-tól néhány évig egy kerámiagyár igazgatói tisztségét is betöltötte.

Olasz és nemzetközi sikerek

Egyik leglátványosabb művészi sikerét — és „világhíre” meg alapozását — hozta meg számára 1949, amikor a római Termini pályaudvar frízére kiírt nemzetközi pályázatot megnyerte. A siker sikert szül: 1952-ben meghívták kiállítani a XXIV. Velencei Biennálé olasz pavilonjába; sorozatosan nyert el hivatalos állami és magánmegbízásokat; 1956-ban a római mezőgazdasági kiállítás szobrászati első díját nyerte meg, s ugyanakkor ismét meghívottja lett a Velencei Biennálénak; 1958-ban a Brüsszeli Világkiállításon *Il mostro locomotivo* című szobrával szerepelt; 1960-ban önálló kiállításra hívták meg a Római Qadriennáléra, 1962-ben pedig a újra a Velencei Biennáléra. Az utóbbi katalógusához nem kisebb egyéniség írt előszót nem sokkal halála előtt, még 1961-ben, mint a művészettörténetírás valóban nemzetközi híru mestere, Lionello Venturi. Ugyancsak 1962-ben Londonban is kiállított, a következő évben pedig Denis Chevalier hívta meg Párizsba az *Art d’Aujourd’hui* című folyóirat kezdeményezéséeként létrejött „Actualité de la Sculpture” című kiállításra, többek között Henry Moore, César, André Bloc és Alicia Penalba társaságában. Ugyanebben az évben kapott meghívást Henry Moore-ral és Oszip Zadkinnal együtt Belgrádba, ahol a Modern Művészetek Múzeuma számára készítettek egy-egy szobrot. 1966-ban nagy egyéni kiállítása nyílt New Yorkban, s ezt a következő évben hosszabb amerikai, japán és indiai tanulmányutak követték. Ugyanezekben az években számos köztéri alkotását állították fel Olaszország szerte, s 1966-ban megnyerte a római Kennedy-emlékműre kiírt pályázatot is. Egyik legnagyobb szabású megbízása azonban mégis a „Raffaello” nevű luxus óceánjárónak, az olasz hajózás egyik büszkeségének a plasztikai díszítése volt, amelyen 1963–64-ben dolgozott.

1969-es hazatérését a régi és új barátok, a közönség, a kritika és nem utolsósorban a hivatalos politika képviselői szinte egyhangú lelkesedéssel fogadták. A hatalom, amely maga is szívesen sütkérezett a „világhír” visszfényében, kész volt számára olyan — igaz, nem sokba kerülő, de másnak nem igen járó — „kiváltságokat” nyújtani, amelyeket Amerigo Tot ha nem is kért, mégis szívesen elfogadott. Így — mint híresztelték — elviselték időnként extravagáns, nemegyszer — akkori körülmények között — provokatív viselkedését; lehetővé tették, hogy munkáiból Pécssett (mellesleg, vagy nem is annyira mellesleg: Aczél György városában) 1978-ban műveiből múzeumszerű állandó kiállítást rendezzenek; egyfajta „jóvátételként” — a rokonok véleménye szerint a szüleitől elvett házak kompenzálásaként — hozzásegítették, hogy a budai Várban saját házat szerezhessen. Élete utolsó éveiben a korszak egyik legnagyobb szabású megbízását is Amerigo Tot nyerte el. 120 négyzetméteres, nemcsak méretében, hanem hatásában is monumentális domborműve, *A mag apothozisa*, amelyet 1983-ban lepleztek le a gödöllői agráregyetem aulájában, jelképesen is koronája lett a majd ötévteszedes életműnek.

A „hazatérés” persze egyáltalán nem jelentett elszakadást Itáliától. 1970-ben meghívták a Bari-i Szépművészeti Akadémia szobrásztanárának. A hetvenes években került jó viszonyba vatikáni körökkel, és korábbi, három évtized előtti kudarcos próbálkozások után végre tőlük is fontos megbízásokhoz jutott. Így 1974-ben VI. Pál pápa portréját mintázta meg; ő készíthette el azt a kelyhet, amelyet a pápa a Szent Év megnyitásakor celebrált misén használt, és ugyancsak az ő kezéből került ki a Porta Sacra megnyitására szolgáló kalapács, illetve a bezárásához szükséges vakolókanál is. Még 1972-ben állították fel a Vallone di Rovito egyik szikláján a *Bandiera fivérek* emlékművét, amelyet Amerigo Tot egy jó évtizeddel előbb megnyert pályázat eredményeként készített. Újabb munkáiból 1973-ban a szicíliai Palermóban nyílt kiállítása. Az évtized vége felé Anzióban egy egykori német háborús bunkerből formált monumentális szobrot, s ekkoriban kapott jelentős megbízást a perzsa sahtól. A hosszú sorba mindenképp beletartozik az a bronz dombormű is, amelyet — igaz, hogy hazai megbízásból — 1980-ban a vatikáni magyar kápolna részére készített.

Mindeközben Rómában a Via Marguttán lévő műterem ajtaja is egyre szélesebbre tárult. Az Itáliába érkező művészeknek és talán még inkább a politikusoknak illetlenség lett volna megfélemleniük egy-egy tisztelgő látogatósról. A házigazda pedig nemcsak őket, nemcsak a régi barátokat és a dörgölődző újakat, hanem a naiv tisztelettel közeledő ifjú kezdőket is ugyanazzal a szíves barátsággal fogadta. „Üres kézzel” — jó szó, jó tanács, pohár bor nélkül — senkit sem eresztett el: őszinte boldogsággal és elégedettséggel töltötte el, hogy ő, aki egykor gyalogosan és koldus-

Kiállítás a Vigadó
Galériában

szegényen érkezett a Városba, most támogató házigazdája lehet sokaknak.

1982-ben a budapesti Vigadó Galériában nyílt meg utolsó hazai kiállítása, amelyen néhány régebbi munka mellett az akkor készülõben lévõ gödöllõi relief vázlatait és elkészült részleteit mutatták be. D. Fehér Zsuzsának a mestert ünneplõ sorai a kiállítás katalógusában ezzel az evidenciaként ható mondattal kezdõdtek: „Amerigo Tot világjáró és világhírû szobrászmûvész”. A mai viszonyok közt szerénynek látszó, de akkor feltûnõen gazdagon illusztrált füzet élén a költõ Juhász Ferenc verse köszöntötte a szobrászt:

Amerigo Tot

Mûvésze a kornak, ha szívében tiszta hit van és tiszta gyász, nem kérdezhet ma mást e rettentõ és komor világidõben: van-e remény az emberi fõnmaradásra? Van-e remény a hitre, a jóra, az idõre, a megmaradóra? Remény van-e? Világnagy kezével ha mûvet formáz Amerigo Tot, világbeszédût, mindig ezt teszi, mint a tomboló, gyõztes, isten-erejû végzet-elõdök: Michelangelo, Veronese, Donatello. És mert õ is az: tomboló, gyõztes: válasza mindig az igen. Válasza mindig a mûvészet gyõzelmes reménye a lehetetlen halálon. Válasza a hit, a teremtés megmaradás-bizalma: a Magban, a Csírában, a Merengõ Madonnában, az anyag minden Mûvészet-Akaratában.

Hazai kétkedõ hangok

Bizony, jó volt találkozni, együtt lenni vele, vagy csak köszönteni, egyáltalán: „magunkénak tudni” egy ilyen mûvészt, aki példák sorával bizonyította, hogy a kor legjobbjai, legjelentõsebb mesterei közt van a helye, aki ugyanúgy tud társalogni a pápával, mint adott esetben Kádár Jánossal vagy mûvészbarátaival, akinek egy Picasso nemcsak a barátja volt, hanem — így mesélte a mester — erõtéljes hüvelykujjának komoly irigye is! Mindennek ellenére mégis akadtak, akik kétkedõ vállvonogatásokkal figyelték a mester folyamatos hazai ünneplését. Major Máténak már idézett könyvében egy helyütt ezt olvashatjuk: „Mûvészetével kapcsolatban egyes — főleg szakmabeli — vélemények mégis ellenérzésekkel színezõdnek. Ez azonban természetes velejárója minden »betörés«-nek, mely egy hosszú idõn át lezárt, belsõ fejlõdésében fékezett és magát fékező világba a mûvészet tágabb, dinamikusabb lehetõségének hírért és bizonyítékát hozza.” A kiváló mûkritikus, Bojár Iván, éppen a Vigadó-beli kiállításról beszélve a rádióban, „korlátozott mértékben világhírû” mûvésznek nevezte, aki nem igazán mérhetõ olyan kortárs nagyságokhoz, mint Henry Moore, Giacomo Manzu vagy Emilo Greco.

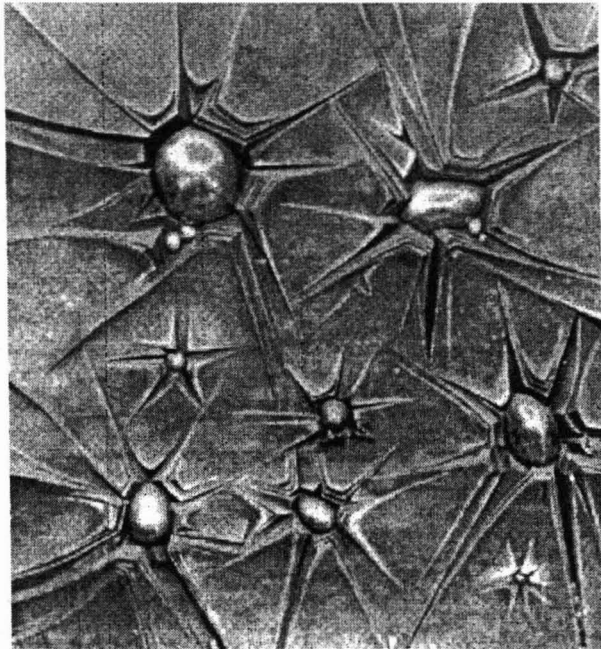
Majd két évtizeddel Amerigo Tot halála után, sajnos egyre nyilvánvalóbbnak látszik az egykori kételkedõk igaza. A nagy európai mûvészeti lexikonok ritka esetben emlékeznek meg róla,

Példaértékű életmű

s akkor is igen szűkszavúan. 2000. december végén nyílt Rómában „Novecento” címmel két helyszínen az a három hónapig látogatható áttekintő kiállítás a letűnt század olaszországi művészetéről, amelyen Amerigo Tot egyetlen munkája sem szerepelt. Még csak a nevét sem említették meg a Skira kiadónál Frederica Pirani szerkesztésében megjelent, több mint hatszáz oldalas alapos, tudományos igényű katalógusban!

És mégis! 1969-es hazatéréseivel sokarcú, eklektikus, formaadásában néha a reneszánsz klasszikusaihoz visszanyúló, máskor a modern konstruktivista hagyományokhoz vagy a szürrealizmushoz kapcsolódó, esetleg éppen a hatvanas években divatos pop-art-hoz közelítő életműve — Major Máté szavaival — „egy hosszú időn át lezárt, belső fejlődésében fékezett és magát fékező világba a művészet tágabb, dinamikusabb lehetőségének hírért és bizonyítékát hozza”. Egészen bizonyos, hogy Amerigo Tot példájának híján sem választott volna a maga számára más utat, mint amelyre lépett, Schaár Erzsébet vagy Vilt Tibor, de az akkor induló tehetséges fiatalok sora sem; ám ugyanennyire bizonyos az is, hogy Amerigo Tot itthoni hivatalos, állami elismerése megkönnyítette a korábban elzárt kapuk és tiltott utak megnyílását a kortárs magyar művészek előtt.

Amerigo Tot:
A mag apoteózisa